

Przejście od epoki kamienia do epoki brązu było jedną z najważniejszych transformacji w ludzkiej historii. Pojawienie się nowego surowca to jednak tylko jeden z elementów tej transformacji. Przez dłuższy czas, który w archeologii środkowej Europy nazywany jest wczesnym okresem epoki brązu (całkowicie pierwsza połowa II tys. przed Chr.), ciągle dominowały narzędzia kamiennie. Były one nie tylko tańsze i łatwiej dostępne niż metalowe, ale także bardziej efektywne. Również broń metalowa (np. szablony) nie stanowiła konkurencji dla prostych i niezawodnych kamiennych instrumentów walki. Była zresztą zbyt cenna, aby bez wyraźnej potrzeby narażać na niebezpieczeństwo uszkodzenia lub utraty. W takiej sytuacji jest zrozumiałe, że pierwsze kategorie przedmiotów zdominowanych przez metal (miedź, brąz, lecz także srebro, czy złoto) były ozdoby, a także przedmioty o znaczeniu symboliczno-prestigiousym.

W świetle powyższych uwag można dojść do wniosku, że w czasach przełomu epok znaczenie metalu nie było zbyt wielkie. Twierdzenie takie można by uznać za częściowo prawdziwe w sferze ścisłej gospodarczej, jednak w odniesieniu do przemian społeczno-kulturowych, które były istotną częścią epokowych transformacji, byłoby całkowicie błędne.

Młodsza epoka kamienia wytworzyła na znacznych obszarach Starego Świata stabilne społeczno-rolnicze, w znacznym stopniu egalitarne. W społecznościach takich dobro indywidualne było ściśle związane z dobrem ogółu. Nikt nie bogacił się kosztem drugiego, gdy nie było ku temu powodu. Sytuacja zaczęła się zmieniać z chwilą pojawienia się metalu. Sam fakt posiadania przedmiotu z nowego surowca stawiał jego posiadacza w uprzywilejowanej i jednocześnie niełatwej pozycji, wymagającej czujności i gotowości obrony stanu posiadania. Tak dzieje się zawsze, gdy bardzo wartościowe dobro przybiera coraz mniejsze rozmiary i gdy można je łatwo przemieścić z miejsca na miejsce. W ten sposób rozpoczął się rozpad „starych” rolniczych społeczności. W Europie środkowo-wschodniej zwiastujący tego procesu widoczny jest już w pierwszej połowie III tys. przed Chr. Aby jednak zbudować i skonsolidować nowe struktury, te związane już z nowymi epokami, musiało upłynąć kolejne tysiące lat.

Wapienne wzgórze *Stránska skála* we wschodniej części obszaru miejskiego Brna to znane miejsce pozyskiwania surowca kamiennego, tzw. rogowca typu *Stránska skála*. Początki jego wykorzystywania datuje się na górny paleolit. W okresie neolitu i wczesnego eneolitu eksploatacja rogowca rozwinęła się na znaczną skalę. Była to działalność systematyczna i zorganizowana, oparta na dobrym rozpoznaniu miejscowych warunków geologicznych. Jednak od połowy III tys. przed Chr., kiedy to coraz wyraźniej zaczęły się ujawniać opisane powyżej procesy transformacji, zapotrzebowanie na surowiec ze *Stránskiej skály* zaczęło się stopniowo zmniejszać.

Krzemieniarstwo, czyli produkcja i dystrybucja wyrobów kamiennych wykonywanych ze skał łupliwych, głównie krzemionkowych, ciągle jeszcze odgrywało kluczową rolę w życiu gospodarczym mieszkańców Europy środkowo-wschodniej. Jednak jego charakter uległ znacznej zmianie w porównaniu do okresów wcześniejszych. Z wyspecjalizowanej, w znacznym stopniu kontrolowanej działalności przekształciła się w swego rodzaju zajęcie przydomowe, wykonywane na miarę potrzeb przy pomocy najprostszych narzędzi. Nie oznacza to jednak, że zanikły zupełnie wyspecjalizowane miejsca produkcji krzemieniarskiej. W wielu miejscach Europy (choć nie na Morawach), zasobnych w wysokiej jakości surowiec, zaczęła się rozwijać produkcja form specjalnych – szablów, noży sierpowatych, specjalnego kształtu grocików, czy długich wiórów. Nie były to jednak narzędzia codziennego użytku, lecz raczej przedmioty specjalne, symbole prestiżu i władzy, nieodłączne atrybuty okresu przemian. Zresztą niejednokrotnie imitowały one metalowe pierwowzory.

Jednym z charakterystycznych elementów krzemieniarstwa przełomu epok kamienia i brązu jest stale pogłębiająca się tendencja do optymalizacji produkcji narzędzi codziennego użytku, a także ich wykorzystywania. Kierowano się ogólnymi zasadami optymalizacji – uzyskać najwięcej możliwie najmniejszym kosztem. Dlatego te skały łatwo dostępne, niekoniecznie dobrej jakości, zaczęły wypierać surowiec lepszy, lecz pochodzący ze złóż odległych (wyjątkowo stanowiły przedmioty prestiżowe, często importowane z dalekich odległości). Skrajnym przejawem opisanej optymalizacji było wiadome wykorzystywanie znalezionych przedmiotów z okresów wcześniejszych, z paleolitem włącznie.

Na wzgórzu *Stránska skála* miejscowe rogowce były eksploatowane co najmniej do końca epoki kamienia. Po wiadomościach o inwentarze kamiennym z tego czasu. Otwartą pozostaje kwestia, jak form miała ta eksploatacja. Ogólna znajomość tego okresu przemawiałaby raczej za „optymalizowanym” wykorzystywaniem wcześniejszych pozostałości kopalnianych. Jednak odkrycia ostatnich lat (badania geofizyczne i sondy wykopaliskowe) sugerują możliwość prowadzenia tam już w schyłku eneolitu zorganizowanej działalności wydobywczo-przetwórczej, zapewne przez ludność morawskiego ugrupowania kultury pucharów dzwonowatych. Dla rozstrzygnięcia tej kwestii niezbędnym jest przeprowadzenie systematycznych badań wykopaliskowych, jak również wykonanie wszelkich możliwych analiz specjalistycznych (w tym datowań radiowęglowych). Rozpoznaniem chronologii i funkcji późnoeneolitycznego obiektu na wzgórzu *Stránska skála* wzbogaci w istotny sposób naszą wiedzę o gospodarce surowcowo-narzędziowej, a także o gospodarce w ogóle, w interesującym nas okresie.

W czasach przełomu epok kamienia i brązu Morawy były jednym z głównych ośrodków epokowych transformacji w Europie środkowo-wschodniej, promieniującym na obszary sąsiednie. Dlatego badania tych transformacji na Morawach mają kluczowe znaczenie dla zrozumienia analogicznych procesów między innymi w Polsce południowej. Realizacja projektu otwiera szansę na realny postęp w badaniach nad tą problematyką.